

Ashab-1 Kehf

PROF.DR.
HASAN TANRIVERDİ

DİYARBAKIR
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Prof. Dr. Hasan Tanrıverdi

10 Ocak 1961 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesi Kayacık köyünde doğan Prof.Dr. Hasan Tanrıverdi, ilkokulu Kayacık'ta, ortaokulu Bismil Lisesinde, liseyi de Diyarbakır İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1993 yılında Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olan Tanrıverdi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, dönemin Rektörü Prof. Dr. Servet Armağan danışmanlığında; 1995 yılında “*İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Rızanın Ayıplan*” adlı teziyle Yüksek lisansını, 1998 yılında da “*Islam Hukukunda ve Modern Hukukta Vekâlet Akdi*” adlı teziyle doktorasını tamamladı. 1999 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalına Öğretim Üyesi (Yrd. Doç.) olarak atandı. Mukayeseli olarak hazırladığı “*Kurallar Çatışması*” adlı teziyle, 2006 yılında Doçent unvanı alarak, 2009 yılında Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalına Öğretim üyesi olarak atandı. 2012 yılında “*Mukayeseli Olarak Şer'i Ruhsatlar*” adlı çalışmamla hukuk tarihi profesörlük kadrosuna atanandı. Prof. Dr. Hasan Tanrıverdi, halen Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı ve Hukuk Tarihi Anabilim Dalı başkanlığı görevlerine devam etmektedir.

DİYARBAKIR
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Ashab-1 Kehf

PROF.DR.
HASAN TANRIVERDİ

DIYARBAKIR
BOYUKSEHIR BELEDIYESI

Ashab-ı Kehf
Hasan Tanrıverdi

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Kültür Yayın No: 55

ISBN 978-605-9886-26-0
İstanbul Mayıs 2021

Yayın Koordinatörü Ali Çelik
Editör Nazlı Hilal Kızılıkaya
Grafik Tasarım Muhammed Nur Anbarlı
Proje Yapım MNA Tasarım
Baskı ve Cilt Optimum Basım

Kapak Minyatürü Met Museum

diyarbakir.bel.tr

İçindekiler

Takdim 7

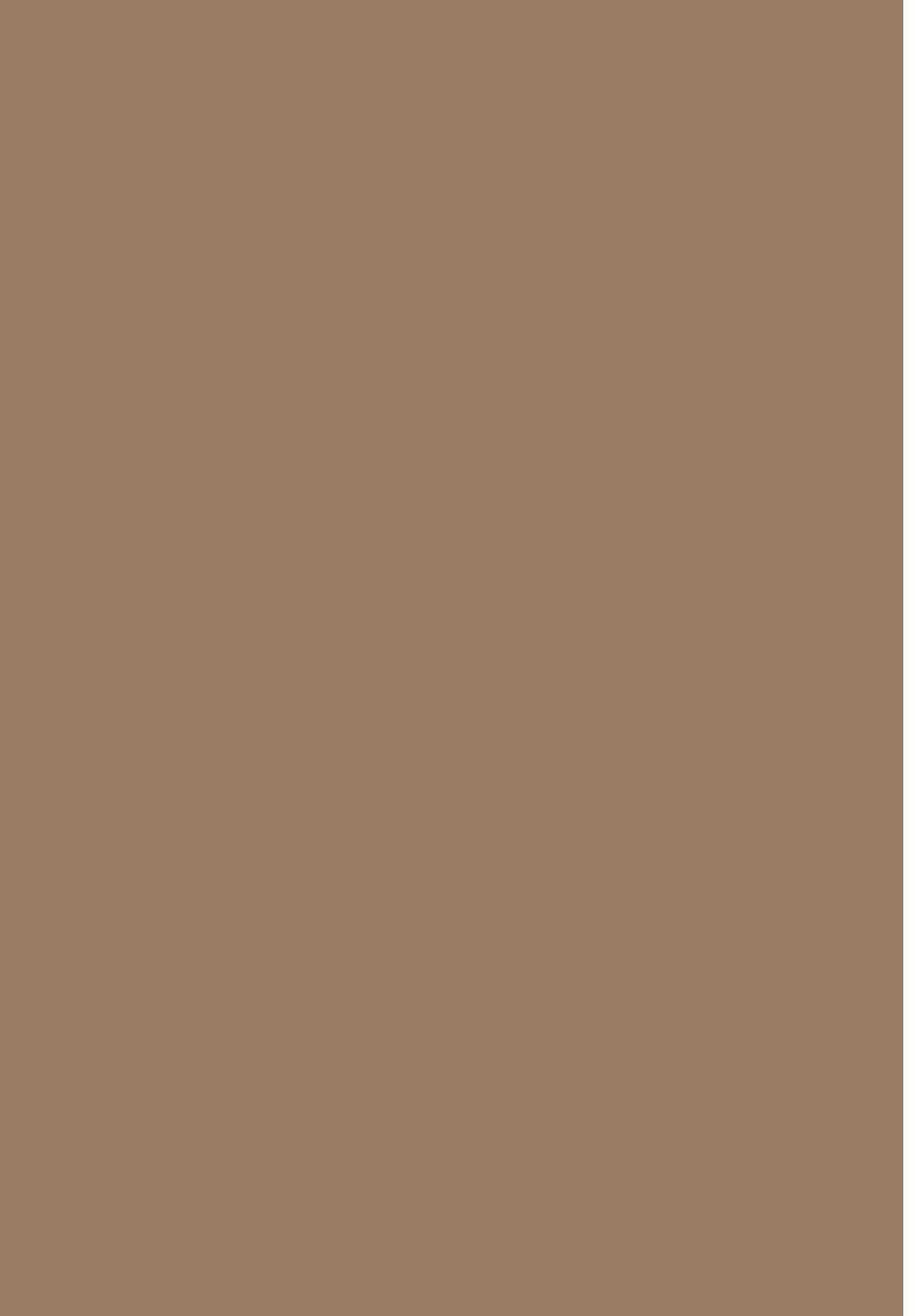
Giriş 11

Ashab-ı kehf olayının yeri 21

Ashab-ı kehf olayının zamanı ve zalim hükümdarın kimliği 29

Ashab-ı kehf olayı 35

Mucizenin hikmetleri 59

Takdim

Diyarbakır, tarihi boyunca, Hurrilerden Asurlulara, Romalılardan Emevilere, Abbasilerden Mervanilere, Selçuklulardan Eyyubilere, Artuklulardan Osmanlılara kadar, 33 medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir şehir. **12 bin yıllık** uzun ve zengin bir geçmişe, tarihî ve kültürel birikime sahip. Yüzyıllar boyunca bağında taşıdığı inanç ve kültür izlerini bugüne taşıyan Diyarbakır, dün olduğu gibi, bugün de **bir inanç şehridir, İslam şehridir, medeniyet şehridir.**

Ashâb-ı Kehf mağarası, bunun en önemli göstergelerindendir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular, semavi dinlerin tümünde ve çoğu kültürde bahsi geçen en önemli değerlerden, “**Ashâb-ı Kehf**”in uyduğu mağaranın da kadim şehir Diyarbakır’da olduğunu göstermektedir. “**Yedi Uyurlar**” olarak da bildiğimiz Ashâb-ı Kehf, putperestlige karşı çıkarak yanlarındaki “Kıtmir” adlı köpekle beraber, dönemin Roma hükümdarının zulmünden kaçarak saklandıkları bir mağarada, tam 309 (Kamerî) yıl uyuduktan sonra yeniden uyanmalarının hikâyesidir.

Bugün, Kur'an-ı Kerim'de de anlatılan bu tarihî

kıssadan ilhamla, Ashâb-ı Kehf'in uyuduğu mağara üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Dünya üzerinde 34 farklı ülke, söz konusu mağaranın kendi topraklarında olduğunu ileri sürse de, bilim insanlarımızın devam eden araştırmaları, Kur'an-ı Kerim'de geçen tarife en uygun Ashâb-ı Kehf mağarasının **Lice** ilçemize bağlı **Duru (Deyrkam)** Köyünde olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki, yörenimiz Ashab-ı Kehf'de uyanılan gün olarak kabul edilen 28 Mayıs'ı, yillardır "**Uyanış Günü**" olarak kutlamaktadır.

Elinizdeki bu çalışmada, yeniden dirilişi simgeleyen, varlığıyla şehrimizi müserref eyleyen Ashab-ı Kehf, etimolojik, epistemolojik ve fenomenolojik yönden bilimsel temellere dayandırarak insanlığa takdim edilmektedir.

Yaptığı bu çalışmayla, tarihe ışık tutan, bilime ve Diyarbakır'ımızın değerlerine katkı sunan değerli hocamız, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Hasan Tanrıverdi'ye içtenlikle teşekkür ediyorum.

Bu duyguya ve düşüncelerle Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi kültür yayınları arasında neşrederek bilim dünyası, misafirlerimiz ve vatandaşlarımızla paylaştığımız Ashab-ı Kehf kitabımızın, tüm okurlara hayırlı olmasını diliyorum.

MÜNİR KARALOĞLU

Diyarbakır Valisi

Ashab-ı kehf.
Minyatür
(sanatçısı belli değil.)

Giriş

Ashab-ı Kehf olayı, İslam'ın birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de, Kehf suresi 9-26 ayetlerinde anlatılır. **Mure**, ismini de bu olaydan almıştır. Kur'an'ın bu olaya verdiği büyük önemden dolayı, memleketinde mağara bulunan her Müslüman topluluk, Ashab-ı Kehf mağarasının kendi memleketlerinde bulunan mağara olduğunu iddia etmiş ve onunla müserref olmak istemişlerdir. Biz de bu Allah dostlarının kaldıkları mağaranın Diyarbakır ili Lice ilçesine bağlı **Deyrkam** köyünde bulduğunu ve Kur'an'da zikredilen mağara özelliklerinin bu mağaraya uyduğunu gecikmiş de olsa bir hakikat olarak dile getiriyoruz.

“**Ashab-ı Kehf**” “mağara arkadaşları” demektir. Detayını şöyle verebiliriz.

Ashab, Arapça bir kelimedir ve **arkadaş** anlamında olan **sahib** kelimesinin çoğuludur. Nitekim Hz. Peygamber'in (sav) arkadaşlarına da **ashab** denilmiştir.

Ashab-ı Kehf'in isimleri değişik kaynaklarda farklılık

arz eder.¹ Osmanlı müfessirlerinden İsmail Ferruh el-Kirimî tarafından zikredilen ve çoğunlukla tercih edilen liste şöyledir: **Mernuş** (veya **Enuş**), **Debermuş**, **Şazenuş**, **Kefeştatayyuş**, **Meslina**, **Mekselina** (veya **Mekselmina**) ve **Yemliha**.²

O zamanki hak din “İsevîliği” kabul eden, dolayısıyla muvahhid (tek Tanrıya inanan) ve mü’min olan bu yedi arkadaştan ilk altısı, zulmünden kaçtıkları zalim Romalı hükümdarn bürokratları ve komutanlardır. Zaten isimleri de Latince’dir. **Yemliha** ise çobanlık yapan bir yerlidir. Kaynaklarda Yemliha olarak geçen bu ismin aslı Yemlihan’dır. Günümüzde de adları nüfus müdürlüklerinde “**Yemlihan**” olarak kaydedilen birçokımız vardır. Han, sultan anlamındadır. “**Yemli**” kelimesinin aslı “**Yēmil**” olup “omuzdaki” anlamındadır. Böylece Yemlihan, “omuzdaki sultan” anlamında olur ki halk arasında çok sevildiğini ifade eder.

Yemliha’nın köpeği de ondan ayrılmaz, onlarla birlikte

¹ Bu farklı isimleri görmek üzere, Kehf suresinin 9-26 ayetlerinin açıklaması için şu tefsirlere bakabilirsiniz: Taberi, *Camî’ül-Beyan*, Bagavi, *Meâlimü’t-Tenzîl*, Razi, *Mefatîhi’l-Gayb*, Kurtubi, *el-Camî’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*. vd.

² Osmanlı dönemi müfessirlerinden İsmail Ferruh Kirimî, Mevakib adlı tefsirinde bu isimleri zikretmektedir. Bu büyük tefsir, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, Şeyhülislam, Nakîbûleşraf gibi asrın âlim ve fazillerinden 13 kişilik bir heyetin tetkikinden sonra, Sultan İkinci Abdülhamid Han devrinde defâatle tab’ olunmuştur. Lice, Hani ve Kocaköy ilçelerinde de ahali arasında Ashab-ı Kehf’in isimleri aynen bu şekilde bilinmektedir.

فَلِيَا تَكُمْ بِرِزْقِنَهُ وَلِتَأْطِفَهُ لَا يَشْعُرُكَ بِكُمْ أَحَدًا

بُو كَنْدَمْ كَرْ زَانْ مُزَرْ دُزْ دُرْ فَوَابْ بُو دَهْ اِيمْ كَرْ سَنْهْ بُونْدَمْ كَيْ رَكْشَدَهْ زَادْ بَاهَدْ رَفْ بازَرْ تَانَانَ

پَارَهِ عَلِيَّا كَفْتَ منْ رَوْمَ دَوْرَمَ بَوِي دَادَنْ جَازَرَ آمَدْ بَكَانَ نَانَ وَشَشَ دَآنَ بَجَرَ بَوِي دَادَنَهَا

Yedi Uyurlar ve
köpekleri, Krisas-i
Enbiya, The New
York Public Library

mağaraya gider ve onlarla birlikte mucizevî üç yüz yıllık uykuya mazhar olur. Köpek için zikredilen birçok isimden³ en meşhuru “**Kitmir**”dir. Tâbiinden olan ve ehl-i kitapla ilgili bilgi birikimi ile ünlü **Ka’bü'l-Ahbar** (ö. 32/652) ise onun adının “**Sehba**” olduğunu söyler. “**Seh**” köpek demektir ve “**ba**” da rüzgâr demektir. Böylece sehba, “**ruzgar köpek**” anlamına gelir. Bazı kaynaklarda ise “**sehban**” diye geçer. Burada “**ban**” ev anlamında olduğundan “**Sehban**” ev köpeği anlamında olur.⁴

Kehf, mağara demektir. Ancak ince bir detay var, onu vermek istiyorum. Arapça'da; ister doğal, ister insan yapımı olsun bütün mağaralar için kullanılan genel isim “**gar**” (غار) dır. Eğer büyük bir kayanın içi, insan eliyle oyularak mağara haline, yani içinde kalınabilecek bir ev haline getirilmişse, buna özel isim olarak “**kehf**” (كهف) denir.⁵ Buna binaen; Hz. Peygamber'in (sav) “**Hira**” ve “**Sevr**” mağaralarına “**gar**” denilmiş, “**kehf**” denilmemiştir. Çünkü doğal mağaradırılar.

Arapça temel lügat kaynaklarına baktığımızda şunu görüyoruz; bir mağaraya “**kehf**” denilmesi için üç özellik aranır: ⁶

³ Köpek için kaynaklarda yer alan isimler: Kitmir, Sehba, Reyyan, Yesur, Yur. Bkz.Bagavi, Mealimü't-Tenzil, 2/183

⁴ Bkz.Hazin, Lübâbü't-Te'vil fi Maani't-Tenzil, 160/2

⁵ Bkz. Cevheri, es-Sihah Tacü'l-Lüga ve Sihahü'l-Arabiye, 1425/4. İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, 310/9. Firuzabadi, el-Kamusü'l-Muhit, s.851. Zebidi, Tacü'l-Arus, 24/346.

⁶ Bkz.a.g.e.

- 1)** Dağın eteğinde olmalıdır. (Düz bir yerde olmamalıdır.)
- 2)** El yapımı/oyma olmalıdır. (Doğal olmamalıdır.)
- 3)** Geniş olmalıdır. (Bir ev gibi içinde kalınabilecek durumda olmalıdır.)

Günümüzde Batman iline bağlı olan “**Hasankeyf**”, bu tür mağaraların çokça bulunduğu bir ilçedir. Osmanlı döneminde bu ilçenin adı “**Hısn-ı Kehfa**”dır. Bazen bir harf değişikliğine uğrayarak “Hısn-ı Keyfa” olarak da kullanılmıştır. **Hısn/Hısın**, kale demektir. Kehf kelimesine çoğul eki olan “a” eklenerek “**Kehfa**” olmuş ve böylece kendi yapısına uygun olarak “**mağaralar kalesi**” anlamında “**hisn-ı kehfa**” ismini almıştır.

Diyarbakır'daki Ashab-ı Kehf mağarası Lice-Hani ilçelerinin ortasında yer alsa da Kocaköy ilçesine de yakındır ve dolayısıyla en çok bu üç ilçe ahalisi tarafından ziyaret edilir. Halk arasında ismi çoğulukla aslina uygun olarak kullanılıyor olsa da bazı köylerde “**Sahbi'l-Kaf**” veya “**Sadi'l-Kaf**” dendiği de görülür.

Ayrıca bu mağarayı yukarıda zikredilen özellikler açısından ele aldığımda şunu görüyoruz: Mağara dağın eteğindedir, genişdir ama tümüyle oyma/el yapımı olmayıp, bir tarafı (uçurum olan tarafı) örme duvar ile kapanmıştır. Oysa “Kehf” olsaydı uçurum olan tarafın da, yukarıdaki tarafın kayasıyla ve tek parça olarak kapanmış olması gerekiirdi. Bu durum beni

ciddi bir inceleme ve araştırmaya sevk etti. Etrafıca yaptığım incelemede şu noktalar dikkatimi çekti:

1) Mağaranın altı, üstü ve dağ tarafı tek parça olan bir kayadan oymadır. O zaman eksik olan sadece bir tarafıdır. İşte duvar ile örülümuş uçurum tarafından aşağıya bakıldığından, mağaradan kopan parçanın veya parçaların köyün yakınına kadar aşağıya doğru yuvarlandığını ve hâlâ orada durduğunu görebiliriz. Bundan da şunu çıkarabiliriz, fay hattının geçtiği ve dolayısıyla deprem bölgesi olarak kabul edilen bu bölgede bir deprem olmuş ve altı da boşluk olan mağaranın bu tarafı kopmuş ve aşağıya yuvarlanmıştır. Bunu gören o zamanki devlet yönetimi (veya yerel idareciler) uçurum tarafını duvar ile kapatarak mağaranın kaybolmasını önlemiştir. Bunun normal halk tarafından yapılmadığı da, bu duvarı örenlerin, duvarın iç tarafına yerleştirdikleri uzun bir kitabeden anlıyoruz. Bu kitabe hâlâ duruyor. Bakımsızlıktan yıpranmış bir halde olsa da uzmanları tarafından okunabilecek durumda olduğu kanaatindeyim. Okunduğunda mağara ile ilgili birçok gerçeğin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

2) Mağaranın aşağıından ve uzaktan mağaraya bakıldığından; mağaradan kopan parçanın izi belirgin olarak görülür. Çünkü kayanın dış kısmı genel olarak siyah veya siyahımsı bir renge sahiptir. Uçurum olan taraftan kopan parçanın yerinin rengi ise beyazımsıdır ve örülen duvar

كَسْرَةٌ وَخَمْرَةٌ أَحَدًا فَالْوَالِيَّتَانِ يُونَمَا وَبَعْضَهُمْ

أَسْمَاهُ دَيْنَهُ دَيْنَهُ دَيْنَهُ دَيْنَهُ

پَارْسَهُنْ بَالْكَلْدَنْ كَشَهُ مَاجَدَهُ خَفَهُ بَاشِيمْ جَوْنْ بَابَهُ بَكْرَسَهُ دَهْنْ اسْتَوْ بَوْهُ

Yedi Uyurlar ve
köpekleri minyatürü.
Sanatçısı bilinmiyor.

onun üst kısmını kapatamamıştır. Bu durum uzaktan bile açıkça fark edilir. Mağaranın ön tarafında bulunan ve avlu konumunda olan kısım ise doğal rengindedir ve kaya ile bir bütünlük arz eder. Bu da mağaranın uçurum tarafından büyük bir parçanın düşüğünü açıkça gösterir. Böylece bu mağaranın aslında tam bir “kehf” olduğu da anlaşılır. Ayrıca, mağaranın kapısı konumundaki giriş kısmı da düşmüştür. Uçurum tarafına duvar örenler giriş kısmına da duvar örüp bir kapıyla kapatmışlardır. Oysa doğal şeklinde mağaranın kapısı olmaz. Ashab-ı Kehf Mağarasının da kapısı konumundaki girişi açıktır. Çünkü ileride detaylı olarak değineceğimiz gibi Kehf suresinin 17. ayetine göre; güneş batarken işinları mağarada uyuyan Ashab-ı Kehf'e vurur, sonra onları terk eder ve mağaranın soluna geçer.

Rakîm: Kur'an'da bu mağara arkadaşları “mağara ve rakîm arkadaşları” anlamında “Ashabü'l-Kehfi ve'r-Rakîm” olarak isimlendirilir. Rakîm kelimesinin ne anlama geldiği ve burada neyi ifade ettiği çok tartışılmış ve çok farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁷ Biz

⁷ Rakîm kelimesi için verilen anlamlar: 1) Mağaranın bulunduğu dağın adıdır. 2) Mağaranın yakınında bulunan köyün adıdır. 3) Onlarla birlikte bulunan köpeğin adıdır. 4) Latince “mürekkep kutusu” anlamındadır. 5) Ashab-ı Kehf'in isimlerinin ve durumlarının yazılı olduğu bir kitap veya kitabı anlamındadır. 6.) Kendilerinin tâbi olduğu dinî hükümlerinin yazılı olduğu levha anlamındadır. Bkz. Kurtubi, el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an, 2/238 vd.

burada “Kur’an Mufessiri” olarak tanınan büyük âlim, sahabî İbn Abbas’ın (ra) görüşünü tercih ediyoruz. Ona göre Rakîm, mağaranın bulunduğu dağın adıdır. İleride Ashab-ı Kehf olayını detaylı olarak ele aldığımızda görüleceği gibi, mü’mîn gençler üç yüz yıllık uykularından uyandıkları zaman, Hz. İsa’ya (as) inanan bir hükümdar memlekete hâkimdi. Onlar vefat ettiklerinde bu hükümdarın emriyle mağaralarının girişi mabede çevrilmiştir.

Diyarbakır’daki Ashab-ı Kehf Mağarası ile ilgili bir ipucu da burada görüyoruz. Çünkü o zamanki mabed “kilise” olduğundan yörenin diliyle “Deyr” denilmiş ve “Rakîm Kilisesi” anlamında “Deyr-ı Rakîm” adını almıştır. Sonra kısaltılarak “Deyrakim” olmuştur. Daha sonra bu dağın eteğinde ve mağaranın aşağısında kurulan köye de bu ad verilmiştir. Köy günümüzde de bu ismi taşır. Ama “Ashabü'l-Kehf”i “Sahbi'l-Kaf” olarak değiştirip kullanan halk, “Deyrakim”i de “Deyrkam” olarak kullanmaktadır. O dönemde bölgeye Hıristiyanlık hâkim olunca, birçok tepe ve dağın yükseklerine kiliseler inşa edilmiş ve bu yerlere “deyr” kelimesini içinde barındıran isimler verilmiştir. Nitekim Deyrkam köyünün karşısında bulunan, yörenin en yüksek dağı olarak kabul edilen ve eteğinde Kayacık köyü (Hezan köyü) yer alan dağın zirvesinde de kilise inşa etmişlerdir. Yörede hâlâ adı “Koh-ı Deyri” yani “Kilise Dağı”dır.

Von den Eseln fließen

Ashab-ı Kehf olayının yeri

Ashab-ı Kehf olayını ele almadan önce, bu olayın geçtiği yer, zaman ve zulmünden kaçtıkları zalim hükümdarın kim olduğu konularına değinmek istiyorum. Başta şunu belirtmek gereklidir ki; İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'te bu konularla ilgili (Hükümdarın ismi, şehrin ismi ve olayın yaşandığı tarih) açık bir bilgi bulunmuyor. Bununla birlikte, Kur'an'ın bu mağaranın özellikleri konusunda verdiği detaylı bilgiler çok önemli ve bizim bu mağarayı teşhis ve tespitimizde yardımcı olabilecek niteliktendir.

- 1) Ashab-ı Kehf Mağarasının “Kehf” oluşu:** Kur'an bu mağaraya “Kehf” demiştir. Buna göre mağara “Kehf”tir (el yapımı yontma/oymadır), doğal değildir. Bu konuya daha önce değinmiştim.
- 2) Güneşin doğarken ve batarken işinlarının mağaraya vuruş şekilleri:** Kur'an'a göre; Güneş doğarken mağarayı geçer, sağına vurur. Batarken Kehf ashabının üzerine çok kısa değerek mağaranın

soluna vurur.⁸ Buradan şu sonuçları çıkarabiliriz:

- * Sağının ve solunun olabilmesi için mağaranın, dağın eteğinde olması gereklidir. Düz bir yerde olan mağaranın sağından ve solundan bahsedilemez.
- * Güneşin, doğarken mağarayı geçip sağına vurabilmesi ve batarken Kehf ashabını terk edip mağaranın soluna vurabilmesi için, mağaranın dağın güneye bakan eteğinde olması gereklidir. Eğer mağaranın bulunduğu dağın eteği kuzeye baksaydı, güneş doğarken mağarayı geçip soluna, batarken de Kehf ashabının üzerinden geçip, sağına vurması gereklidir.
- * Çok önemli ve ince bir nokta: Ayette; “Güneş doğarken mağarayı gece sağına vurur” denildiğine göre, doğarken güneş işinleri mağaranın içine girmez demektir. “Güneş batarken onları terk eder” (yani mağaranın içinde bulunan Ashab-ı Kehf'i terk eder) denildiğine göre batarken güneş işinleri mağaranın içine girmekte ve Ashab-ı Kehf'i terk edip mağaranın soluna geçmektedir. Bu da şunu gösterir; mağara dağın güneye bakan eteğinde bulunuyor olsa da mağaranın giriş kapısı batıya dönüktür, ta ki batarken güneş işinleri mağaranın içine girebilsin.

3) Mağara kapısının önünde “avlu”nun bulunması:

⁸

Kehf:17

Ayette “Köpekleri de mağaranın Vasid’inde ön ayaklarını uzatmış yatomaktaydı”⁹ buyurulmuştur. “Vasid” kelimesi, “evin aylusu” anlamındadır.¹⁰ Bu da şunu gösteriyor ki; dağın eteğinde bulunan ve batıya bakan mağaranın kapısının önünde bir de avlu bulunmaktadır. Ayete göre Ashab-ı Kehf, mağaranın içinde derin ve uzun uykudayken, köpekleri de avluda aynı mucizevî uykudaydı. Ama uzanarak değil ön ayaklarını uzatmış şekilde duruyordu, yani uyanık ve koruma vazifesini yapıyor pozisyondaydı.

- 4) Mağara kapısından girişteki ilk bölümünün mabede çevrilmesi:** Ashab-ı Kehf, uyandıklarında Fis şehrinin yönetici ve halkı tarafından ziyaret edilir ve şehrde gelmeleri için davet edilirler. Bu daveti kendi aralarında görüşmek üzere, üç yüz yıl uykuda kaldıkları mağaraya girerler ama bir daha çıkmazlar ve orada toplu halde vefat ederler. Bunun üzerine halk, yöneticilere şu teklifi yapar: “Dediler ki; onların (mağara kapısının) üstüne bir duvar örün. Rableri onları en iyi bilendir.”¹¹ Yani, Rableri onları nasıl üç yüz yıl uykuda bırakarak şimdide kadar korumuş ve insanların onlarla herhangi bir irtibati olmamış ise, şimdi de mağaranın kapısını bir duvar ile kapatıp insanların onlara ulaşmalarını

⁹ Kehf: 18

¹⁰ Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 460/3. İmam Suyuti, açıkça “mağara aylusu” tabirini kullanmaktadır. Bkz. Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, 488/9.

¹¹ Kehf:21

engelleyelim ve onları Rablerine bırakalım, demişlerdir. Ama yöneticiler/devlet yetkilileri bu öneriyi kabul etmez ve mağarayı iki bölüme ayırp, giriş bölümünü mabede çevirmeyi ve son bölümü de onlar için bir makber hükmünde bırakmayı uygun görürler.

Kur'an, yöneticilerin bu konudaki kesin kararlarını şöyle ifade eder: "*Onların durumu hakkında yetki sahibi olanlar ise dediler ki: 'Yemin ederiz kesinlikle onların üzerinde (mağaranın giriş bölümünü) mescid (mabed) edineceğiz.'*"¹² Yani, insanların onlarla irtibatını koparmayalım ve onları ziyarete gelenler o manevi havada ibadet de etsinler, demek istemişlerdir. Buradan şunu anlıyoruz ki sözü edilen bu mabed, mağaranın dışında müstakil yapılmış bir yapı değildir, mağaranın giriş bölümüdür. Bu bölüm sonradan mabede çevrilmiştir. Çünkü söz konusu ayette "*ittihaz*" tabiri kullanılmış ve o da "bir şeyi yeni inşa etme" anlamında olmayıp "*var olan bir şeyi başka bir şeye çevirme veya o amaçla kullanma*" anlamını ifade eder.

Aslında Hıristiyanlar, salih insanların kabirleri üzerine kilise inşa etmeyi bir âdet haline getirmişlerdi. Bunu şu hadis-i şeriften anlıyoruz: Ümm-ü Habibe (ra) ve Ümm-ü Seleme (ra) Peygamberimize, Habeşistan'a hicret ettiklerinde orada gördükleri, içinde çizilmiş

¹² Kehf: 21

insan şekilleri bulunan bir kiliseden bahsederler. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurur: “Şüphesiz onlar, aralarında salih bir insan bulunduğuunda ve (gün gelin) o insan öldüğünde onun kabri üzerinde bir mescit inşa etmişler ve onda (o mescidin içinde) bu şekilleri çizmişlerdir. Onlar Kiyamet gününde Allah katında insanların kötüleridirler.”¹³ Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Hadiste “onun kabri üzerinde bir mescit inşa etmişler” tabiri yer alırken, ayette “onların üzerinde mescit edineceğiz” buyrulmuştur. Önemli detaylar şunlardır:

- 1)** Anlatanlar “kilise” demelerine rağmen, Peygamber (sav) ayetteki gibi “mescit” ifadesini kullanmıştır.
- 2)** Hadiste “kabri üzerinde” denilmişken, ayette Ashab-ı Kehf için “onların kabirleri üzerinde” değil “onların üzerinde” denilmiştir. Bu da onların, defnedilmediklerinden dolayı kabirlerinin olmadığını, üç yüz yıllık uykularında oldukları gibi vefat ettiklerinde de yerlerinde bırakılıp, onlara karışılmadığını göstermektedir. Sadece, mabede çevrilen giriş bölümünden görünmemeleri için araya bir duvar öرülülmüş ve o son bölüm onlar için bir makber durumuna getirilmiştir.¹⁴

13 *Sahih-i Müslim*, Hadis no: 1075

14 Yıllar sonra, bu bölümün sonunda küçük bir bölüm ayrılmış, ortada duran kemikler veya arta kalanlar, saygı ve adaba uygun olarak

3) Hadiste “mescitinşa etme” tabiri kullanılmışken, ayette “mescit edinme” tabiri选用lmıştır. Çünkü Hıristiyanlar önce o salih insanları defnetmişler, sonra üzerlerinde mabet inşa etmişlerdir. Ashab-ı Kehf’te ise, geniş bir mağara içinde vefat ettiklerinden dolayı, yapacakları şey sadece o mağaranın bir bölümünü mabede çevirmek olmuştur. Ayrıca o mağarada üç yüz yıl mucizevî bir uykuda kaldıkları için, onları o mağaradan çıkarmak istememeleri de çok isabetli bir görüştür.

Tefsir ve tarih kaynaklarında yer alan bilgiler ise çoğu zaman farklılık arz eder ve dolayısıyla kesin bir bilgi niteliği taşımazlar.

Mağaranın Yeri: Tefsir ve tarih kaynakları, Ashab-ı Kehf olayının geçtiği şehrin adını “Üfsus, Efsus veya Efsis” olarak verir.¹⁵ Ashab-ı Kehf olayının Tarsus’ta yaşandığını iddia edenler, Efsus isminin sonradan Tarsus olarak değişime uğradığını savunur.¹⁶ Olayın

bu küçük odaya taşınmıştır. Böylece orta bölüm Müslümanlar tarafından mescide çevrilmiştir. Kilise olarak kullanılmış olan ilk giriş bölümüne de karışılmamıştır. Çünkü bu Allah’ın dostlarının tâbi oldukları o zamanki hak dinin mabedi idi.

¹⁵ Efsus için bkz. Mukatil, Tefsir, 606/2. Taberi, *Cami’ü'l-Beyan*, 637/17. Semerkandi, *Bahrü'l-Ulum*, 336/2 Üfsus için bkz. Hamevi, *Mu'cemü'l-Büldan*, 231/1. Efsis için bkz. Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, 116/1. İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, 296/1.

¹⁶ Hatta söyle iddia edilir: “İslam’dan öne ismi Efsus iken İslam’dan sonra Tarsus olmuştur.” Bkz. Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkamî'l-Kur'an*, 357/10.

Maraş'ın Afşin ilçesinde yaşadığını iddia edenlerse, Afşin isminin Efsis'ten değişerek geldiğini söyler. İzmir-Efes'te yaşamadığını iddia edenler de benzer gerekçeyi dile getirir. Biz de diyoruz ki; Lice'de, ismi Efsis isminden değişime uğramış olma ihtimali daha yüksek olan ve üç tarafı kale görevi yapan büyük kayalarla çevrili, antik FİS şehri vardır. Ashab-ı Kehf'in, zulmünden kaçtıkları zalim hükümdar Dakyanus'un ikamet ettiği bu şehrın harabeleri —özellikle saray evvanlarında kullanılan tek parça taştan yontulmuş uzun sütunlar, çevre köylüler tarafından bilinçsizce götürüldükten sonra farklı amaçlarla kullanılmış olsa da— hâlâ mevcuttur. Üç tarafı doğal kayalarla kale gibi korunan, çevreye hâkim ve antik kenti de içinde barındıran dağın tepesine yöre halkı “Fis Kalesi” anlamında “Zarga Fisē” der. Zaten “Fis” kelimesi de “doğal kale görevi yapan kayalıklar” anlamındadır. Nitekim aynı nitelikte büyük bir kaya olduğu için, Diyarbakır'ın Dicle nehrine bakan tarafında yer alan kayaya “Fis Kaya” denilmiş¹⁷ ve oradaki mahalle de ismini buradan almıştır.

¹⁷ Diyarbakır Surlarının dışına açılan kapıları genelde çevredeki şehirler dikkate alınarak isimlendirilmiştir. Urfakapı ve Mardinkapı gibi. Bu uygulama, Fiskaya isminin de antik Fis şehri dikkate alınarak kullanıldığını akla getirebilir. Çünkü gerçekten de bu kayanın Diyarbakır'ın Fis yönüne bakan tarafında olduğu söylenebilir. Diğer yandan antik Fis kentinin üç taraftan çevresini kuşatan kayalar gibi, bu kayanın da çok büyük ve yüksek olması ve adeta doğal bir sur/kale görevi görmesi hasebiyle de, buna da Fiskaya denmiş olabilir.

Hristiyan
kaynaklarda yedi
uyurlar tasvirleri

Ashab-ı Kehf olayının zamanı ve zalim hükümdarın kimliği

Başta şunu dile getirmek gereklidir ki Diyarbakır'ın Lice, Hani ve Kocaköy ahalisi, Ashab-ı Kehf'in, zulmünden kaçtıkları hükümdarın Dakyanus olduğu konusunda hemfikirdirler. Çünkü yüzyıllardan beri gelen bilgi budur. Zaten Kur'an tefsirleri ve İslam tarihi kaynaklarının büyük çoğunu ifade eder. Dakyanus isminin Roma dilinde oluşu da, bu hükümdarın bir Roma hükümdarı olduğunu gösterir. Ancak bir Roma imparatoru olarak düşünmek doğru değildir, çünkü yaşadığı yer nispeten küçük bir şehirdir. Buna göre Dakyanus, bu şehrin veya bölgenin Roma hükümdarıdır ve bu şehirde ikamet etmektedir.

Burada şunu belirtmek isterim ki, Ashab-ı Kehf'in, zulmünden kaçtıkları zalim hükümdarın da, uyandıklarında mü'min ve adil olan hükümdarı da kimliğini ve dönemini araştırırken elde ettiğim ipuçları beni şu hakikatlere götürdü:

Birincisi: Sahabe ordusu Roma'nın hâkimiyeti altında olan Anadolu'da ilerlerken bir mağaraya denk gelir.

Mağaranın içine girdiklerinde bazı kemikler bulurlar. Bazı sahabiler bu kemiklerin Ashab-ı Kehf'in kemikleri olabileceğini söyleyince¹⁸, İbn Abbas (ra) “**Onların kemikleri çürüyüeli üç yüz yıldan fazla oldu**” diyerek bu görüşe karşı tepkisini dile getirir.¹⁹ Çünkü İbn Abbas'a göre onların bedeninin çürümemesi, sadece o uyku dönemiyle sınırlıydı ve halkın ahiret/tekrar diriliş hakkında inancını sağlamak ve güçlendirmek içindi. Onların uyanışıyla bu İlahî hikmet gerçekleşmiş ve mucizevî olay sona ermişti. İbn Abbas (ra) “**Üç yüz yıldan fazla oldu**” diyerek bize önemli bir ipucu veriyor. İbn Abbas'ın vefatı (M. 687-88) olduğuna göre, bu tarihten üç yüz yıl geri gittiğimizde Ashab-ı Kehf'in uyandığı döneme gitmiş oluyoruz ki Roma imparatoru I. Theodosius dönemiidir (379-395). Bu döneme baktığımızda ilk olarak, putperestliğin tümüyle yasaklandığını ve Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmî dini olarak kabul edildiğini görürüz. Konstantinopolis'de 381 yılında gerçekleştirilen Konsil ile beraber İznik Konsili'nde

18 Sahabenin bu sorusundan şunu anlıyoruz: Onlara göre de Ashab-ı Kehf defnedilmemiştir ve mezarlari yoktur. Onlar mağarada vefat ettikleri gibi kendi yerlerinde bırakılmışlar ve mabede çevrilen bölümde görünmemeleri için aralarına duvar örülümüştür. Bu fikirde oldukları için, mağarada açıkta buldukları kemikler için bu kemiklerin Ashab-ı Kehf'in kemikleri olabileceğine ihtimal vermişlerdir. Ayrıca İbn Abbas (ra) da verdiği cevapla, Ashab-ı Kehf'in defnedilmediğini kabul etmiş olmaktadır çünkü onların kemiklerinin böyle açıkta olmadıklarını söylemiyor, kemiklerinin çoktan çürümüş olduğunu dile getiriyor.

19 Abdurrezzak, Tefsir, 324/3. Taberi, Cami'ül-Beyan, 639/17, Alusi, Ruhul-Maani, 317/8.

Vatikan
Kütüphanesinde
bulunan bir otantik
el yazmasında
dönemin zalim
valisinin zalimlikleri
ve yedi uyurların
mağaraya çekilmesi
resmedilmiş.

alınan kararlar teyit edilmiş ve böylece Hıristiyanlık, zaferini ilan etmiştir.²⁰ Zaten çoğu İslâmî kaynak da uyanış dönemi için açıkça bu İmparatorun ismini verir.²¹

İkincisi: Ashab-ı Kehf'in, zulmünden kaçtığı hükümdarın isminin Dakyanus olarak geçtiğini daha önce dile getirmiştik. Ancak, Roma imparatorları arasında bu isimle bir imparator bulunmuyor. Bu isme yakın iki isim var; 249-251 yılları arasında hüküm sürmüş Decius (Arapça kaynaklarda Dakyus) ve 284-305 yılları arasında hüküm sürmüş Diocletianus (Arapça kaynaklarda Daklityanus). Bu iki imparatorun da Hıristiyanlara büyük zulüm ve katliamlar uyguladıkları tarihî bir gerçektir ama eğer Ashab-ı Kehf bunlardan birinin zulmünden kaçıp mağaraya sığınmış olsaydı, bu imparatorlarla 1. Theodosius'un arasında üç yüz yıl olması gereklidir. Oysa araları yüz elli yıl bile değildir. Bu yüzden, bu imparatorları Dakyanus olarak kabul etmek, Kur'an'ın verdiği bilgiye göre, mümkün değildir.

Doğru tespiti yapmak için, uyanışın olduğul 1. Theodosius döneminden üç yüz yıl geri gitmemiz gereklidir.

²⁰ George Ostrogorsky, Bizans Tarihi, çev. Prof. Dr. Fikret Işiltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.4. Buradan şunu çıkarabilirim; Ashab-ı Kehf'in uyanışı Miladi 381'den sonra olmuş ve İbn Abbas da bu sözünü M.681'den sonra ama üç yüz yılı aşkığı tarihte söylemiştir.

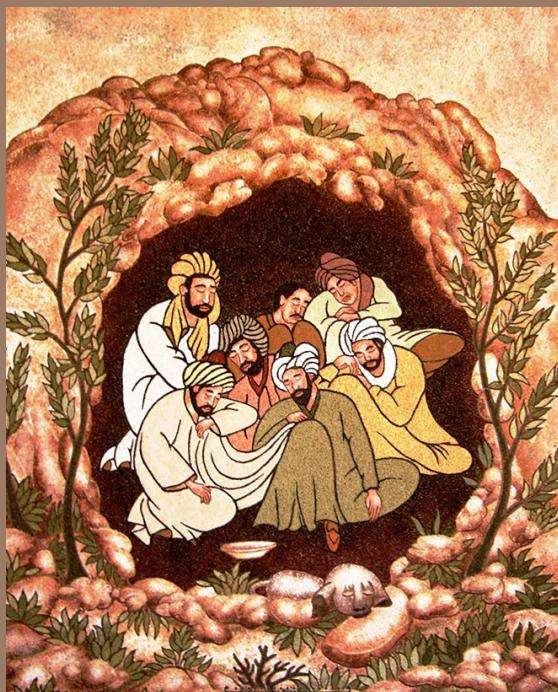
²¹ Bkz. Sa'lebi, el-Kesfū ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an, 151/6. İbn Kesir, Tefsiri'l-Kur'an'ı'l-Azim, 147/5.

Bunu yaptığımızda Domitianus (81-96) dönemine denk geliyoruz. Hıristiyan kaynaklar bu İmparator döneminde “Bir Hıristiyan, mahkeme önünde dinini inkâr etmediği sürece serbest bırakılamaz” fermanının çıkarıldığını ve “Ülkede bir kıtlık, deprem veya veba olursa bu Hıristiyanların yüzündendir” kanaatinin yaygınlaştırıldığını yazar.²²

Buna göre Dakyanus, Fis şehrinin valisi veya Fis şehri merkez olmak üzere bölge valisi olup, İmparator Domityanus'un fermanlarını uygulamaktadır. Bu iki ismi yani Domityanus ve Dakyanus'u birlikte ilk zikreden müfessir, daha önce de bahsettiğimiz Osmanlı dönemi müfessirlerinden Mevakib tefsirinin yazarı, İsmail Ferruh el-Kırımı'dır (Ö. M.1840).

Bu detaylı ve önemli ilmî tespitlerden sonra şimdî Ashab-ı Kehf olayını akıcı bir şekilde verebiliriz.

²² Bkz. Ortdodoks Kipti Kilisesi İnternet Sitesi. <https://St-takla.org/>

Ashab-ı Kehf olayı

Ashab-ı Kehf olayının yaşadığı dönemde, Diyarbakır ve çevresi putperest Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaydı ve İmparatorluğun başında, 79 ile 95 yılları arasında 16 yıl Roma devletini yöneten Domitianus bulunuyordu. Domitianus, kendi adına hem altın hem de gümüş sikke/para bastırmıştı. Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı bulunan antik Fis kenti ise Dakyanus'un yönetimi altındaydı.

Ashab-ı Kehf'in Mümin Olması ve Hicret Etmesi

Hz. İsa'nın (as) doğumu üzerinden artık seksen yıl geçmiş, havarileri ile onların yetiştirdiği öğrenciler, bu dinin birer elçisi olarak her tarafa dağılıp tebliğ faaliyeti yürütüyorlardı. Tâbiîn ulemasından olan ve ehl-i kitapla ilgili zengin bilgi birikimi ile tanınan Vehb bin Münebbih'e (ö. H.114/M.732) göre, bu havarilerden biri dinî tebliğde bulunmak üzere Fis şehrine gelir. Ancak putperest ve zalim bir hükümdar olan Dakyanus, şehrin giriş kapısına bir put dikmiş ve şehre girmek isteyen kişilerin bu puta secde etmeden girmelerini

yasaklamıştır. Bunu gören havari, şehre giremez ama şehrin dış tarafında bulunan büyük bir hamamda işçi olarak çalışmaya başlar. Böylelikle insanlarla irtibat kurma ve özellikle gençlere ilahî dini/İsevîliği tebliğ etme fırsatı bulur. Ashab-ı Kehf yani mağara arkadaşları olacak kişiler başta olmak üzere birçok genç onun tebliğiyile Hz. İsa'nın (as) peygamberliğine inanır ve gerçek mü'min olurlar.

Bir gün Dakyanus'un oğlu iffetsiz bir kadınla hamama girmek ister. Bunu gören "Tebliğci" güzel ve etkili konuşmasıyla onu bu şekilde hamama girmekten vazgeçirir. Günler/haftalar sonra bu sefer başka bir kadınla yine gelir. Tebliğci vazgeçirmek için onunla yine konuşmak ister ama Dakyanus'un oğlu, küfür ve hakaretlerle konuşmasına engel olur. Çünkü kesin olarak biliyor ki, eğer onu dinlerse ondan etkilenecek ve yaptığından vazgeçecektir. Hamama girer ama Tebliğci'nin bedduası sonucu kadınla birlikte hamamın bir odasında ölü bulunur. Bunun üzerine Dakyanus yaptırdığı soruşturmadada, hamamda çalışan Havarinin ve ona inanan gençlerin durumunu öğrenir. Onların derhal yakalanıp huzuruna çıkarılmalarını emreder. Yakalanıp da huzura getirilen kişiler için iki seçenek vardır: Ya herkesin huzurunda puta tapacaklar ya da öldürülecekler.²³

23 Vehb b.Münebbih'in bu bilgileri için bkz. Taberi, *Camî'ü'l-Beyan*, 613/17,

Şehrin yabancısı olan Havari, şehri terk ederek ortadan kaybolur. Ama yakalanan mü'minler ya inançlarından vazgeçiklerini söyleyip puta taparlar ya da öldürülürler. Bu arada bazı kişiler, Dakyanus'a, yakın bürokratlarından ve komutanlarından altı kişinin de putperestliği bırakıp bu İlahî dini seçtiğini bildirir. Bu haber üzerine onlar da yakalanıp Dakyanus'un huzuruna çıkarırlar. Karşısında diz çöktürülmüş şekilde duran bu altı kişiye Dakyanus, haklarında söylenenlerin doğru olup olmadığını sorar.

Mü'min olan bu altı gencin kişilikleri hakkında ve Dakyanus'a karşı gösterdikleri tavır ve ona verdikleri cevap konusunda Kur'an şöyle buyurur: “**Hakikaten onlar Rablerine inanan kişilerdi, Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Ayağa kalkıp ‘Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Ondan başkasına İlah deyip yakarmayız. Yemin ederiz; şüphemiz yok ki (putların ilah olduğunu söyleyse) o zaman yanlış/ boş bir şey söylemiş oluruz.’ dediklerinde Biz onların yüreklerini güçlendirmiştik.**²⁴ Allah (cc) tarafından yüreklerinin güçlendirilmesi sonucu bu erenler, hayatlarını kurtarmak için, kalben zaten değil, sadece dille bile putların ilah olduğunu söylemeyi tercih etmemişlerdir.²⁵

²⁴ Kehf: 14-13

²⁵ Yani ruhsatu değil azimetin seçmişlerdir.

Aslında bu genç arkadaşlar bu cevaplarıyla, Dakyanus'un uygulamasına göre ölümü hak etmişlerdi. Ancak Dakyanus'un onlar hakkında daha sakin davranışını gerektiren iki durum vardı. Birincisi; onun bürokratları ve komutanlarıydı. İkincisi; hepsi yaş olarak daha genç idiler. Bu yüzden Dakyanus düşünmeleri için onlara üç gün süre verir ve süre sonunda huzura getirildiklerinde eğer inançlarında devam ederlerse kesinlikle idam edileceklerini açıkça söyler. İbn Abbas'ın (ra) rivayetine göre Dakyanus, belki inançlarından vazgeçerler diye onları hapse atmak yerine babalarına teslim eder.²⁶

İnançlarından dönmem konusunda kesin kararlı olan bu altı Romalı bürokrat ve komutan, öldürmek yerine şehri terk edip hicret etmeyi tercih ederler. Daha önce tanışıkları mü'min arkadaşları, çobanlık yapan Yemliha'nın yanına giderler. Durumlarını öğrenen Yemliha'nın onlara yaptığı mağaraya sığınma önerisini²⁷ Kur'an-ı Kerim bize şöyle aktarıyor: "Mademki siz onları ve Allah'ın dışında tapmaka olduklarını terk edip uzaklaştınız, o halde mağaraya sığınıp yerleşin ki Rabbiniz size merhametini yaysın ve işinizde sizin için kolaylık sağlasın."²⁸

²⁶ Bkz. Kermani, Lübabi't-Tefasır, s.1198.

²⁷ Bkz. Kurtubi, el-Cami' li Ahkamî'l-Kur'an, 367/10.

²⁸ Kehf: 16.

Önemli bazı tefsir kaynaklarına göre bu mağara zaten Yemliha'nın babasına aittir. Yemliha, babasının koyun sürüsüne çobanlık ederken bu mağarayı kullandığını arkadaşlarına söyleyerek bu konuda onlara güven vermiştir.²⁹ İşte bu ince noktayı/hikmeti, Kur'an'ın kullandığı kelimedeki görüyorum. Kur'an, sadece “*siğının*” anlamını ifade eden “الجَهْوَا” (*felce'u*) yerine, “*siğının ve rahatça yerleşin*” anlamında olan “فَأَسْوِوا” (*fe'vu*) yu tercih etmiştir. Bu kelimenin ifade ettiği yerleşim yerine “Me'va” denilir ki “Cennetü'l-Me'va” olarak “cennet” için kullanılmıştır. Yemliha'nın bu kelimeyi, başkasının mülkü olan veya herkesin kullanımına açık olan bir mağara için değil, babasından kendisine kalmış bir mağara için kullandığı muhakkaktır. Bu bilgi bize, Yemliha'nın, mağaranın bulunduğu dağın da sınırları içinde yer aldığı köyün sakinlerinden olduğunu gösterir. Zaten şehirden gelen Ashab-ı Kehf'in yiyecek getirmek için şehrde onu göndermeleri de bunu teyit eder.

Yemliha, arkadaşlarını mağaraya yerleştirmek üzere götürürken köpeği de onunla birlikte gelir. Zaten amacı onları mağaraya yerleştirdikten sonra sürüsüne geri dönmektir. Çünkü kendisi Dakyanus tarafından arananlardan değildir. Ashab-ı Kehf, mağaraya yerleştikten sonra açıklıklarını fark ederler

²⁹ Bkz. Taberi, *Camiü'l-Beyan*, 605/17. Kiyrevani, *el-Hidaye* ila bü-lüğü'n-Nihaye, 4321/6. Kurtubi, *el-Cami'* li Ahkamü'l-Kur'an, 359/10

ve beraberlerinde getirdikleri yiyecekleri hep birlikte yerler. Yemekten sonra, hepsinin üstüne ağır bir uykuya basar ve üç yüz yıl sürecek bir uykuya dalarlar. Mağaranın avlusunda ön ayaklarını uzatmış şekilde duran köpekleri de aynı pozisyonda kalarak onların uykularına iştirak eder.³⁰

Uykudayken durumları nasıldı?

Ashab-ı Kehf'in, uykudayken durumlarının nasıl olduğunu, Kehf suresinin 18. ayeti ışığında, şu şekilde tarif edebiliriz:

- 1) Ashab-ı Kehf uykuda olduğu halde, gören kişi onları uyanık sanındı. (Uykudayken gözlerinin açık olusundan veya çokça sağa sola çevrilmelerinden bu kanaate varlırdı diye yorumlanmıştır.)³¹
- 2) Cenab-ı Allah'ın (cc) emriyle, melekler vasıtasiyla veya vasıtısız sağa sola çevrilirlerdi. (İbn Abbas (ra) bunun sebebini "Ta ki yer onların bedenini alttan çürütmесin" diye açıklamıştır.³² Meşhur müfessir Fahreddin er-Razi ise "Ben derim ki: Bu acip bir şeydir. Üç yüz yıl onları

³⁰ Bkz. Semerkandi, *Bahru'l-Ulum*, 231/2.

³¹ Bkz. Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, 444/21. Beyzavi, *Envarü't-Tenzil*, 275/2. Nesefi, *Mealimü't-Tenzil*, 290/2.

³² Bkz.a.g.e.

değişmeden canlı bırakmaya kadir olan Cenab-ı Allah, onları çevirme yapmadan korumaya kadir değil midir?” diyerek İbn Abbas’ın yorumuna eleştiride bulunmuş, ama kendisi de buna bir açıklama getirememiştir.³³⁾

3) Onların köpekleri de mağaranın avlusunda ön ayaklarını uzatmış yatmaktadır.

4) Onları gören herhangi bir kişinin onlara bakması mümkün değildi. Çünkü içi korkuya dolar ve sırtını dönüp kaçmak zorunda kalındı. (Cenab-ı Allah, mağara ve avlusuna hâkim kıldığı bu korku ve heybet ile insanların onlara yaklaşmalarını engellemiştir.)

33 Aslında Cenab-ı Allah (cc) bir mucizeyi insanlara gösterirken de, her yönüyle sünnetullah'a (tabiata/fitrata) aykırı olacak şekilde vermek istememiştir. Peygamberimiz'in (sav) parmakları arasından suyun akması/ fişkirması mucizesinde de bu durum vardır. Çünkü Peygamberimiz elini bir suyun içine sokmakta ve böylece su akmakta veya fişkirmaktadır. Bkz. İbn Hacer, *Fethü'l-bari* Şerhu *Sahih el-Buhari*, 584/6. Nevevi, *Şerhu Sahih-i Müslim*, 39/15. Razi'nin eleştirisini burada da dile getirebiliriz; yani suya ne gerek vardi elini uzatıp musluk gibi su akabilir veya fişkirabilirdi. Ama böyle olmamıştır. Demek ki, Allah (cc) bir mucizenin bile tümüyle aklımızın düşünme çerçevesini oluşturan fitrata/tabiatı aykırı olmasını istememiştir. Bir taraftan üç yüz yıl sürecek uykuyu verirken diğer taraftan çürümesinler diye onları sağa sola çevirdiğini söylemektedir. Böylece az da olsa akla yatkın hale gelmektedir.

Uykuda kaldıkları süre hakkında

Mağara arkadaşlarının uykuda kaldıkları süreyi dile getiren Kehf suresi 25. ayetine genellikle şu şekilde meal verilir: “**Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar ve buna dokuz yıl da ilave ettiler**”. Burada bir gariplik olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü toplam süre “üç yüz dokuz” olduğuna göre neden “**üç yüz**” ayrı söylensin ve dokuzun ilave edildiği de sonradan ifade edilsin? Burada bir hikmet arayan müfessirler şu tespiti yapmışlardır: Güneş takvimine göre “**üç yüz yıl**” zaten kamerî takvime göre “**üç yüz dokuz yıl**”dır. Yani Ashab-ı Kehf'in uykuda kaldıkları süre, kendi memleketlerinin ve Roma imparatorluğu'nun da kullandığı güneş takvimine göre “**üç yüz yıl**”dır. Ama Mekkelilerin kullandığı ay takvimine göre “**üç yüz dokuz yıl**”dır. Aslında tespit doğrudur ama verilen mealden bunu çıkarmak da zordur ve sıkıntılıdır.

Meselenin aslı ve hikmeti şöyledir: Kehf:25 ayetinin mealinde yer alan “**Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar**” cümlesi, Ashab-ı Kehf'in, güneş takvimine göre kaldığı süreyi ifade eder ve burada herhangi bir sorun yoktur. Ama “**buna dokuz yıl da ilave ettiler**” cümlesinde yer alan “**ilave ettiler**” fiili de Ashab-ı Kehfi dile getirdiğinden, yine aynı takvime işaret etmiş olacaktır. Bu cümleden kamerî takvimi çıkarmak zorlama ve sıkıntılıdır. Aslında bu son cümlenin muhatabı Mekkelilerdir ve doğru meali şöyledir: “**..ve siz buna dokuz (yıl) ilave ediniz**”. Yani ayetteki fiil

geçmiş zaman kipi değil, emir kipidir. Dolayısıyla şunu vermek istiyor: Siz Mekkeliler bu verilen “*üç yüz yıl*”ı kendi kullandığınız kamerî takvime göre anlarsanız yanlış olur, sizin buna dokuz yıl daha eklemeniz gereklidir.³⁴

Kısacası, Ashab-ı Kehf kendi kullandıkları takvim olan güneş takvimine göre tam “*üç yüz yıl*” uykuda kalmıştır. Bu da Mekkelilerin kullandığı takvim olan kamerî takvime göre zaten “*üç yüz dokuz yıl*”a tekabül eder.

Dakyanus'un Ahsab-ı Kehf'i takip etmesi ve sonuçları

Kur'an'ın herhangi bir bilgi vermediği bu konuda, tefsirlerde ve tarih kaynaklarında detaylı bilgiler mevcuttur. Bu kaynaklara göre Dakyanus, mü'min gençlere verdiği üç günlük sürenin bitiminde, onların şehri terk ettiklerini öğrenir. Kendi araştırmaları sonucu veya babalarına uyguladığı baskı neticesinde, gençlerin sığındığı mağarayı bulur. Askerleriyle mağaraya gelen Dakyanus'un burada ne yaptığı ve

34 Halk arasında buna benzer bir yanlışlık Hz. Muhammed'in (sav) yaşı ile ilgili de yaşanmaktadır. Çünkü dinî kaynaklarda âlimler onun yaşıni “*altmış üç*” olarak verirlər. Oysa toplumumuzda güneş takvimi uygulandığı için yaşlar ona göre hesaplanır ve verilen yaş rakamları ona göre anlaşılır. Bundan dolayı halk bunu da güneş takvimine göre anlar. Oysa bu takvime göre “*altmış bir*”dir. $632 - 571 = 61$

neyle karşılaştığı konusunda farklı iki görüş var. Biz her iki görüşü de aynı ayrı ele alalım ve Kur'an'ın verdiği bilgilerle karşılaştırarak değerlendirip doğruya bulmaya çalışalım.

Birinci görüş: Dakyanus'un izcileri, mü'min gençlerin mağaraya girdiklerine dair bir iz bulurlar ama çıktıklarına dair bulamazlar. Bu yüzden gençlerin hâlâ mağarada olduğunu kesin inanan Dakyanus, askerleriyle mağaraya girer ama -Allah, gözlerine perde çektiği için- gençleri bulamaz. Bunun üzerine mağaranın kapısını tümüyle kapatır ve dönerler.³⁵ Bu görüş çok zayıf ve yanlıştır. Çünkü Kur'an'a göre, onlar içinde uyku dayken, köpekleri de avluda ön ayaklarını uzatmış şekilde uyuyordu. Hiçbirisi görünmez değildi, onları gören birinin içini korku dolduracak nitelikte bir korunmaya sahiptiler. Buna binaen şu kanaate varıyoruz ki; ne Dakyanus mağaraya girebilmiş ne de onlar görünmez kılınmışlardır.

İkinci görüş: Dakyanus'un askerlerinden hangisi mağaraya girmişse, büyük bir korkuya kendini dışarıya atmıştır. Gençlere ulaşamayacağını anlayan bir komutan, Dakyanus'a şöyle der: "Eğer onlara ulaşıp ele geçirseydin, zaten onları öldürmeyecek miydin?" Dakyanus: "Evet!" der. Komutan da: "Öyleyse, mağaranın kapısını tam kapat, onların açlık ve

³⁵ Bkz. Semerkandi, Bahrü'l-Ulum, 337/2.

susuzluktan ölmelerini sağla ki mağara onlar için bir mezar olsun!” der. Dakyanus bu öneriyi kabul eder, mağaranın kapısını kapatır ve geri dönerler.³⁶

Müfessirlerin çoğu tarafından kabul edilen bu ikinci görüşü değerlendirelim: Dakyanus'un askerlerinin içlerine korku dolup mağaraya girememeleri ayete tümüyle uygundur. Ama Kur'an'dan anlaşılan ve daha önce dejindiğimiz önemli iki nokta, kapatılan yerin mağaranın kapısı değil de mağaranın yolu olduğunu göstermektedir.

Birinci Nokta: “Güneş batarken, işinları mağaranın içinde uykuda olan Ashab-ı Kehf'i terk eder ve mağaranın soluna vurur.”³⁷ Burada “Ashab-ı Kehf'i terk eder” buyurulmuştur. Bir yeri terk etmekten söz edebilmek için önce orada olmak gereklidir. Yani işinlar eğer Ashab-ı Kehf'i terk ediyorsa, demek ki önce onlara vuruyor sonra terk ediyorlar. Bu da işinların mağara kapısından girdiğini, Ashab-ı Kehf'e vurduguunu ve sonra onları terk edip mağaranın soluna geçtiğini göstermektedir. Bu da mağaranın kapısının açık olduğunu gösterir.

Ayrıca, güneş batarken işinları mağaranın içinde

³⁶ Bkz. Taberi, *Camî’ü'l-Beyan*, 613/17. Ebu Su'ud Efendi, İrşadü'l-Akli's-Selim, 209/5. Alusi, *Ruhu'l-Maani*, 207/8.

³⁷ Kehf: 17

uyuyan Ashab-ı Kehf'in üzerine düşüyorsa, bu da mağaranın batmakta olan güneş ile paralel olacak şekilde dağın eteğinde ve yükseklikte olmasını gerektirir. Bu da şu demektir; eğer bir insan mağaranın kapısının önünde durursa, işinlerin Ashab-ı Kehf'e isabet ettiği gibi, içerisinde uyuyanları görebilir. Onları görmek için mağaranın içine girmesine gerek kalmaz.

Bir diğer önemli nokta da şudur: Kehf suresi 8. ayetine göre; “**Onlara gözleri ilişen bir kişinin o anda içine korku dolar ve geri dönüp kaçar.**” Bu da gösteriyor ki, Dakyanus'un askerleri daha mağaranın kapısına ve avlusuna varmadan, onları görebildikleri yerde korkuya kapılıp geri kaçmışlardır.

İkinci nokta: “**Onlar mağaranın içinde uyurken, köpekleri de mağaranın avlusunda ön ayaklarını uzatmış yatmaktadır.**³⁸” Kapıyı kapatırken, Dakyanus'un askerlerinin, avluda uyuyan köpeği fark etmemeleri mümkün mü?!

Hayır! Onlar dağın eteğinden mağaraya doğru yürüdüklerinde, mağaranın yakınına gelip kapının karşısına geldikleri an, mağaranın içerisinde de avludaki köpeği de görmüşler ve içleri korku dolup geri kaçmışlardır. Onlar ne mağaranın kapısına dayanmışlar

³⁸ Kehf: 18

ne de avluda uyuyan köpeğe yaklaşmışlardır. Bunun üzerine, onları açıktan ölmeye mahkûm etmek üzere, mağaraya tek giriş-çıkışı sağlayan ve aşağısı uçurum olan yolu mağaranın görünebileceği yere varmadan kapatmışlardır. Dakyanus, gençleri mağaraya hapsedip açıktan öldürmek isterken, İlahî bir hikmet gereği üç yüz yıllık bir uykuya daldıklarından, ne kendisinin haberi vardı, ne askerlerinin, ne de içerdeki gençlerin...

Lice'deki Ashab- Kehf mağarası bütün bu özelliklerini taşımaktadır. Mağaraya giden tek yolun kapatılan kısmındaki duvar, ileride degeneceğimiz gibi Ashab-ı Kehf uyanmadan önce yıkılmış ve taşları bir ahır veya samanlık yapımında kullanılmış. Ama o duvarın yeri kaybolmasın diye yerine sembolik de olsa bir duvar inşa edilmiş ve kapı kadar bir giriş açık bırakılmış. O duvar hâlâ mevcuttur. Bu sırrı bilmeyenler o duvarın haykırdığı hakikati de duymazlar ve bilmezler.

Uyanmaları ve yiyecek için içlerinden birini şehre göndermeleri

Dakyanus'un askerleri, mağaradan çıkış/kaçış için var olan tek yolu da sağlam bir şekilde kapattıktan sonra, günlerce hatta haftalarca orada nöbet tutarlar. Mağara çevresinde hiçbir hareket görmedikleri gibi hiçbir ses de duymayınca, onların artık ölmüş olduğunu kanaat getirir ve nöbeti bırakıp şehre geri dönerler.

Ashab-ı Kehf üç yüz yıl sürecek olan uykudayken, Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlıkla ilgili ne tür gelişmeler olmuş, bakalım.

Hz. İsa'nın (as) havarileri ve onların talebeleri tarafından Hıristiyanlık tebliğ edilip yayıldıça, Roma Devleti bunu büyük bir tehlike olarak algıladı ve İsevîlere yönelik büyük zulüm ve katliamlar uygulamaya başladı. Bu zulüm ve baskısı, en çok da on imparator döneminde ve yaklaşık iki yüz elli yıl devam etti. Bu imparatorları ve Hıristiyanlara zulmettikleri tarihleri şöyle sıralayabiliriz:³⁹

- 1) İmparator Neron. MS 64.
- 2) İmparator Domitian. MS 81 (Ashab-ı Kehf'in mağarayasgi ndığı dönem)
- 3) İmparator Trajan. MS 101.
- 4) İmparator Aurelius. MS 166.
- 5) İmparator Severus. MS 193.
- 6) İmparator Maksimian. MS 235.
- 7) İmparator Decius. MS 250.
- 8) İmparator Valerian. MS 257.
- 9) İmparator Aurelian. MS 274.
- 10) İmparator Diocletianus. MS 284.

Bu on imparatorun Hıristiyanlara uyguladıkları zulüm

³⁹ Bkz. Kipti Ortodoks Kütüphanesi, st-takla.org. Kipti Ortodoks Kilisesi İnancına İlişkin Genel Portal.

Domitianus.
İmparatorluk dönemi:
14 Eylül 81-18 Eylül 96

Domitianus
döneminden kalma
altın ve gümüş para

I. Theodosius.
İmparatorluk dönemi:
M. 379 - 395

ve baskısı, Hıristiyanlık tarihinde, “En büyük on baskısı ve zulüm” olarak kayda geçmiştir.⁴⁰

Rahatlama Dönemi: Roma imparatorları I. Konstantin ve Licinius ortak bir karar alarak, 313 yılında Milano Fermanı’nı ilan ettiler. Bu fermanla, başta Hıristiyanlık olmak üzere, her din ve inanca hoşgörüyle bakılmış ve bu hoşgörü kurumsallaştırılmıştır. Başka bir ifadeyle, din ve inanç özgürlüğü devlet tarafından tanınmıştır. Ayrıca Hıristiyanlardan alınan bireysel veya kurumsal bütün mallar kendilerine geri verilmiştir.⁴¹ İşte bu dönemden itibaren Hıristiyanlık üzerindeki zulüm ve baskısı sona ermiş ve tebliğ çalışmaları hız kazanmıştır.

Hâkimiyet Dönemi: Bu rahatlamadanın ardından 379-80 tarihinde İmparator I. Theodosius tarafından Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğunun resmî dini olarak ilan edildi. Eski Roma geleneğinin dini Paganizm ve putperestlik yasaklandı. Böylece Hıristiyanlık, imparatorlukta hâkim din konumuna gelmiş oldu.⁴²

⁴⁰ Bkz. Kipti Ortodoks Kütüphanesi, st-takla.org. Kipti Ortodoks Kilisesi İnancına İlişkin Genel Portal.

⁴¹ Bkz. www.ortodokslartopluluğu.org. Makale: Roma'nın Hıristiyanlığı Kabul Edisi.

⁴² Bkz. Georg Ostrogorsky, *Bizans Tarihi*, Çev: Prof. Dr. Fikret İŞILTAN, Türk Tarih Kurumu Yayımları, Ankara, 2015 s. 49

Ashab-ı Kehf'in Uyanması

İşte böyle bir dönemde Ashab-ı Kehf'in üç yüz yıllık uykusu sona erecek ve uyanacaklardır. Mağaraya sığındıklarında “bir kişinin idam edilmesi için yeterli bir suç” kabul edilen Hıristiyanlık, uyandıklarında imparatorluğun resmî dini olmuş ve mensubu olan kişiler için devlet nezdinde bir onur olarak kabul edilecek duruma gelmiştir.

Ama uyanmadan önce —İlahî takdire bakın— mağaranın yolunu kapatmış o duvarın dışından birileri tarafından açılması gerekiyordu. Koyunları olan Olyas/Olnas (Dindar anlamındadır) adında biri, koyunlarının yemlerini (ot vs.) saklayabileceği bir yer inşa etmek ister. İşte o duvarda kullanılmış olan taşları kendisi için hazır malzeme olarak görür, iki işçi tutarak onu yıktırır ve o taşları alır götürür.⁴³ Aslında uyanma zamanı gelmiş olan Ashab-ı Kehf için mağaranın yolunu açmıştır fakat o bunun farkında değildir.

Üç yüz yıl uykuda kaldıktan sonra uyanan ve bu süre içinde meydana gelmiş değişikliklerden haberi olmayan Ashab-ı Kehf'in ilk işi, uykuda kaldıkları süre hakkında birbirlerine soru sormak olur. Kur'an-ı Kerim onların bu ilk halini bize şu ayetleriyle vermektedir: “İşte

⁴³ Bkz. Taberi, *Cami'ü'l-Beyan*, 630/16*

böyle uyuttuğumuz (üç yüz yıl uykuda bıraklığımız) gibi onları uyandırdık da onlar birbirlerine sormaya başladılar; içlerinden biri ‘Ne kadar uykuda kaldınız?’ dedi. Dediler ki ‘Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık.’ (Diğerleri de) Dediler ki ‘Kaldığınız süreyi Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehrə gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha helal/daha temiz ise size gıda olarak ondan getirsin. Ayrıca çok dikkatli davransın da sakın varlığını kimseye sezdirmesin. Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler ya da kendi dinlerine döndürürler ki o zaman ebediyen kurtuluşa eremezsiniz.’⁴⁴

Bu konuşmaları değerlendirdiğimizde şu sonuçlara varabiliyoruz:

- 1) Allah’ın (cc) dostları olan bu insanların, uykuda kaldıkları üç yüz yıl süre içerisinde bedenlerinde yaşlanma olmadığı gibi, saçları ve tırnakları da uzamamıştır. Hatta elbiseleri dahi çürümemiş ve olduğu gibi kalmıştır, yoksa bu insanlar “Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık” demezlerdi.
- 2) Bu “üç yüz yıl” süresi de tam tamına üç yüz yıl olup üzerinde ay hatta gün bile yoktur. “Biz de onları

⁴⁴

Kehf:20-19

mağarada sayılı yıllarda derin bir uykuya daldırdık”⁴⁵ ayetindeki “sayılı yıllarda” ifadesi de bunu dile getirir kanaatindeyim. Çünkü bu insanlar uyandıklarında mağaranın dışına çıkıp etrafa bakmışlar ama mevsim, hava ve çevrede de bir farklılık görmemişlerdir. Yoksa “Bir gün ya da günüün bir parçası kadar kaldık” cümlesini kullanmazlardı. Bu da bizi şu sonuca götürüyor: “Onların uykuya daldıkları gün ile üç yüz yıl sonra uyandıkları gün aynıdır.”

3) Mağara arkadaşları, geceleyin kaçmışlar, sabaha mağarada olmuşlar ve öğleden önce uykuya dalmışlar. Uyandıklarında ise vakit akşamda doğrudur. Bundan dolayı belki aynı gündeyiz diye düşünerek “Bir gün ya da günüün bir parçası kadar kaldık” demişlerdir.⁴⁶

4) Bir gün veya günüün bir kısmı kadar uykuda kaldıklarına inandıkları için Yemliha'yı, günüün parası olan bir gümüş parayla şehrə gönderiyorlar. Ama hakikatte üç yüzyl önceki dönemin parası olan bu gümüş para, onları ele vermek için yeterli bir kanıt olacaktır. Yani onlar, kendilerini ele verecek kanıti kendi elliyle şehrə gönderiyorlar ama bunun farkında değiller. Bundan dolayı “Ayrıca çok dikkatli davransın da sakın kimse sizin farkınıza varmasın.” diye uyarıda bulunmuşlardır. Oysa onlar uykudayken Roma Devleti onların inancını resmî din kabul etmiş ve

45 Kehf:11

46 Bkz. Alusi, Ruhü'l-Maani, 218/8. Vahidi, et-Tefsirü'l-Vesit, 140/3.

halkın çoğunuğu onlar gibi mü'min olmuştu. Ancak bu mü'minlerin çoğunuğu tekrar dirilişin/kıyametin varlığına hâlâ inanmıyordu. İlahî hikmet gereği, onların uyanışıyla bu eksiklik giderilecekti ama kendileri bunu bilmiyordu. Gerçekten de onların uyanışı ile kıyamet hakkındaki şüpheler ortadan kalkmıştır.⁴⁷

5) İbn Abbas (ra); “Bu konuşmalarından da onların yedi kişi olduklarını çıkarabiliyorum.” demiştir. “Çünkü soru soran bir kişidir. ‘Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık’ diyenler çoğuldur ve Arapça’dı çoğul en az üç kişidir. Bunlar dört oldu. ‘Kaldığınız süreyi Rabbiniz daha iyi bilir.’ diyenler de çoğuldur ve en az üç kişidir. Bu şekilde de toplam yedi kişi oldular.⁴⁸

6) Yemliha’yi kırsal kesimde bulunan köylere değil de Fis şehrine göndermelerinin iki nedeni vardı.⁴⁹ Birincisi; Dakyanus'un onlar hakkındaki tutumunu ve genel anlamda şehrın durumunu öğrenmekti. İkincisi; şehirde bulunan farklı yiyeceklerden “ezka”sını yani “en helalini” veya “en kalitelisini” getirebilmekti. En helalini istemeleri, onların sahip olduğu takvanın bir sonucudur. En kalitelisini istemeleri de, onların bürokrat ve komutan olmalarının bir sonucu olabilir.

Bu konuşmalardan sonra, Yemliha’yi Fis şehrine

⁴⁷ Bkz. Kurtubi, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, 378/10.

⁴⁸ Bkz. Nesevi, *Tefsir*, 292/2.

⁴⁹ Bkz. Taberi, *Camî'ü'l-Beyan*, 630/17.

gönderirler. Yemliha'nın ilk dikkatini çeken şey, mağara yolunda gördüğü duvar yıkıntıları ve kalıntıları olur. Önce onlara haber vermek için dönmek ister ama sonra vazgeçip yoluna devam eder.⁵⁰ Bu da, Dakyanus tarafından kapatılan yerin mağara kapısı olmadığını göstermektedir, yoksa sadece yola çıkan Yemliha değil, daha uyandıklarında herkesin bunun farkına varması gerekiirdi.

Fis şehrinin giriş kapısına gelen Yemliha, kapının üzerinde put değil mü'minlerin kullandığı bir sembolü görür. Şehre girdikten sonra da normalde alışveriş yaptığı esnafından kimseyi göremez. Onların yerinde hiç tanımadığı kişiler vardır. Ayrıca şehir halkın kendi aralarında konuşurken Hz. İsa'nın (as) adını çokça dile getirdiklerini, hatta yemin ederken onun adıyla yemin ettiklerini görür. Bunun üzerine, "Acaba rüyada mıym? Daha dün bu şehir böyle değildi! Hz. İsa'dan olumlu bahsedeni öldürülürdü ve arkadaşları bundan dolayı buradan kaçtılar. Ama bugün herkes korkusuzca onun adıyla yemin etmektedir." diyerek bir kenara çekilir ve kendine gelmeye çalışır. Sonra, oradan geçen bir gence "Burası hangi şehirdir?" diye sorar. "Burası Fis'tır" cevabını alınca, "Bir an önce buradan çıksam iyi olur, yoksa bana bir şeyler olacak diye korkuyorum." der ve yiyeceklerin satıldığı yere veya fırına gider.⁵¹

⁵⁰ a.g.e.

⁵¹ a.g.e. Bazi kaynaklarda "ekmek almak için firna gider" diye geçmektedir. Bkz. Cürcani, *Dercü'd-Durer fi Tefsiri'l-Ayi ve's-Suver*, 1140/3.

Aldığı yiyeceklerin parasını vermek üzere Domityanus dönemine ait gümüş parayı⁵² verince, dükkân veya fırın sahibi: "Bu para üç yüz yıl önceki dönemin parasıdır, sen define görmüş olmalısın. Ya beni de ortak edersin ya da seni şikâyet eder, ele veririm." der. Yemliha: "Ben define falan görmüş değilim, daha düne kadar bu para buradaki yönetimin de kabul ettiği bir paraydı ve ahali tarafından kullanılıyordu." diye kendini savunur.⁵³ Çünkü hâlâ durumun farkında değildir, kendini Dakyanus döneminde sanır. Ama ortada ciddi bir değişikliğin olduğunu artık sezmektedir.

Fis şehrini o zaman iki kişi yönetmektedir: Birinin adı Arius, diğerinin adı Astius'dur. Sonuçta, Yemliha'yı bu yöneticilerin karşısına çıkarırlar. Yemliha Fis şehrini yöneten hükümdarın Dakyanus olmadığını görür ve rahatlar. Aralarında geçen birçok konuşma ve tartışmalardan sonra her şey anlaşılır ve onlara Dakyanus'tan kaçan arkadaşlarıyla birlikte mağaraya nasıl sığındığını anlatır. Şu anda arkadaşlarının mağarada olduğunu ve kendisinden yiyecek beklediklerini söyler. Arius, Yemliha'nın doğru söylediğine inanır ve halka şöyle seslenir: "Ey insanlar! Ben öyle görüyorum ki bu, Yüce Rabb'in bir mucizesidir, bu genç vasıtıyla bize gösterilmektedir. Gelin

52 İbn Abbas "Ashab-ı Kehf'in, şehrle gönderdikleri Yemliha'ya verdikleri paranın üzerinde o dönemin imparatorunun şekli vardi" der. Bkz. Kurtubi, *el-Cami' li Ahakamî'l-Kur'an*, 375/10.

53 a.g.e.

birlikte onunla gidelim, bize arkadaşlarını göstersin.” Bunun üzerine Yemliha, Arius, Astius ve halktan da katılanlarla birlikte mağaraya gider.⁵⁴

Mağaraya vardıklarında Yemliha, şehrin yöneticisi Arius ve beraberindekilere: “Siz bekleyin, benim önce girip onlara durumu anlatmam gereklidir. Yoksa siz benimle birlikte karşısına çıkarsanız onları korkutmuş olursunuz.”⁵⁵ der. Onlar da bunu kabul ederler. Yemliha, bu mucizenin verdiği manevi etki ile gözleri yaşla dolu, arkadaşlarının yanına gider. Durumu onlara anlatır ve böylece onlar da mucizevi gerceği öğrenmiş olur.

Sonrasında Arius ve beraberindekiler mağara arkadaşlarının yanına gider. Arius, onların üç yüz yıllık uykudan sonraki değişmemiş hallerini görünce Yüce Rabb'in bu mucizesi için secdeye kapanır ve yüksek sesle hamd ve tesbih eder.⁵⁶

⁵⁴ Bkz. Taberi, *Cami’ü'l-Beyan*, 634/17.

⁵⁵ Bkz. Hazin, *Lübabü't-Te'vil*, 158/3.

⁵⁶ Bkz. Taberi, *Cami’ü'l-Beyan*, 635/17.

Mucizenin Hikmetleri

Cenab-ı Allah üç yüz yıllık uykudan sonra uyanışın hikmetlerini şöyle açıklıyor: “Böylece Biz insanları onlardan haberdar ettik ki; Allah’ın va’dinin hak olduğunu ve kiyametin şüphesiz gelici olduğunu bilsinler...”⁵⁷ Ayette geçen önemli bazı noktaları açıklamaya çalışalım.

1) Ashab-ı Kehf, çoban arkadaşları olan Yemliha’yı Fisehrine gönderirken onu uyarmışlardı: “Ayrıca çok dikkatli davransın da sakin sizin varlığını kimseye sezdirmesin.”⁵⁸ Çünkü onlara göre hâlâ Dakyanus hükümdardır ve birileri onlardan haberdar olursa bunu ona bildirebilir. Bunun için tedbirli olmaları gerektiğini düşünüyorkar. Oysa Cenab-ı Allah, halkın onlardan haberdar olmalarını istemektedir, çünkü onları mazhar kaldırığı üç yüz yıl uykunun hikmetleri vardır ve bu hikmetlerin halka yansiyabilmesi için onların bu durumdan haberdar olmaları gereklidir. İşte

⁵⁷ Kehf:21
⁵⁸ Kehf:19

bunu gerçekleştirmek için Allah (cc) “Biz insanları onlardan haberdar ettik...”⁵⁹ buyurmuştur.

2) “...Allah’ın va’dinin hak olduğunu...bilsinler”⁶⁰ ayetinde geçen “Allah’ın va’di” ile ne kast edilmektedir? Bu iki şekilde yorumlanmıştır: Birinci yorumda göre, bununla genel olarak “Bütün İlahî va’dler haktır ve gerçekleşecektir” anlamı kast edilmiştir. Hemen sonrasında gelen “...ve kiyametin şüphesiz gelici olduğunu bilsinler” cümlesi de özel olarak kiyamet va’dinin gerçekleşeceğini vurgu yapmıştır. Yani genelden sonra özel zikredilmiştir. Bakara:98 ayetinde önce meleklerin (genel), hemen ardından Cibril’in (özel olarak) yer alması gibi...

İkinci yorumda gelince, İmam Maturidi bunun Ashab-ı Kehf'in uyanışı ile ilgili bir İlahî va'd olduğunu, Hz. İsa (as) ve önceki peygamberlerin bu İlahî va'di insanlara söylediği kanaatindedir. Yani bu va'de binaen halkta böyle bir beklenti olmuş ama yüz yllar geçmesine rağmen bunu görmediklerinden dolayı umutsuzluğa kapılmışlardır. İşte Ashab-ı Kehf olayını fiilen gören insanlar bu va'din hak olduğunu ve gerçekleştiğini kendi gözleriyle görmüşlerdir.⁶¹

Ashab-ı Kehf ile mağarada buluşan Arius ve Astius, çok

⁵⁹ Kehf:21

⁶⁰ Kehf:21

⁶¹ Bkz. Maturidi, Tevilatu Ehli's-Sünne, 154/7.

dindar olan ve Hıristiyanlığı devletin resmî dini yapan Roma imparatoru 1. Theodosius'un Fis şehrine tayin ettiği iki yöneticisiydiler. Bu durumu hemen imparatora bir elçi göndererek bildirirler ve bu olaya kendi gözüyle şahit olması için Fis şehrine acilen teşrifini arz ederler.

İlahî takdire bakın! 1. Theodosius, Roma İmparatorluğu'nda Hz. İsa'nın (as) dinini resmî din yapmış ama kıyamet hakkında tartışmalar almış başını gidiyor ve halkın çoğunda bu konuda ciddi şüpheler oluşmuş. Sözlü tartışmalarla bu işin çözülemeyeceğini gören İmparator, bu duruma çok üzülmekte ve bir odada inzivaya çekilerek, Rabbinden bu konuda bir mucize göstermesini dua ile istemektedir. İşte böyle bir ortamdayken elçi ona bu mucizevî haberini getirir. Taberi, Tefsir'inde, onun sevincini ve Rabbine hamd ederken kullandığı şu cümleleri nakleder: "Ey göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'ım! Sana hamd ediyorum ve tesbih ediyorum. Bana rahmetinle merhamet ettin,ecdadıma ve salih kul olan İmparator Kostantinus'a verdiğin nuru söndürmedin."⁶²

Taberi şu bilgileri de verir: "İmparator, bulunduğu şehrin halkına durumu ilan eder ve halktan katılanlarla birlikte Fis şehrine gelir. Fis halkı onu büyük bir coşkuyla karşılar ve birlikte mağaraya giderler. Ashab-ı Kehf, mü'min ve salih bir kul olan İmparator 1. Theodosius'u

⁶²

Bkz. Taberi, *Cami'ü'l-Beyan an Tevil-i Ayi'l-Kur'an*, 635/17.

görünce hamd ve tesbih ile Allah'a secdeye kapanır.”⁶³

Mağara arkadaşları bundan sonra Arius ve arkadaşları tarafından, kendi ikamet yerleri olan Fis şehrine davet edilirler. Bu daveti kendi aralarında istişare etmek için mağaraya girer ve orada vefat ederler. Girmeden önce dua ve aynı zamanda veda niteliğinde, 1. Theodosius' a şunları söylerler: “Allah’ın selam ve rahmeti üzerine olsun. Allah seni ve imparatorluğun korusun.”⁶⁴

Tefsir ve tarih kaynaklarında şöyle bir bilgi de yer alır: Onların vefat ettiklerini gören İmparator, her biri için altından bir tabut yapılmasını emreder. Ama tabutlar daha hazırlanmadan, Ashab-ı Kehf o gece İmparatorun rüyasına gelerek ona şöyle derler: “Biz ne altından yaratıldık ne de gümüşten! Biz topraktan yaratıldık ve yine toprak olacağız. Bizi daha önce, üç yüz yıl uykuda kaldığımız şekilde mağaramızda olduğu gibi bırak.”⁶⁵ Bunun üzerine İmparator kararından vazgeçer ve onları vefat ettikleri yerde olduğu gibi bırakır.

63 a.g.e. Ashab-ı Kehf, kendilerine daha dün gibi gelen kısa bir süre önce, İmparatorluğun başında zalim Domityanus ve onun Fis şehrindeki zalim hükümdan Dakyanus memlekete hakimken, bugün İmparatorluğun başında salih bir mü'min olan 1. Theodosius ve Fis şehrinde de onun gibi mü'min bir yönetici olan Arius ve arkadaşının bulunduğuunu görür. İşte bu manzarayı kendilerine gösterdiği için Allah'a hamd ve tesbih ile secdeye kapanmışlardır.

64 Bkz. Taberi, *Cami'i'l-Beyan*, 635/17.

65 Bkz. Taberi, *Cami'i'l-Beyan*, 635/17. Bagavi, *Tefsir*, 155/5. İbn el-Cevzi, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Müluki ve'l-Ümem*, 153/2. Şirbini, *es-Siracü'l-Mümir*, 362/2. Hazin, *Lübabü't-Tevil*, 158/3.

Bundan sonra, insanların mağaradakilere ulaşmasını nasıl engelleyeceklerini ve mağarayı onlar için nasıl bir mezar konumuna getireceklerini tartışmaya başlarlar. Halk, mağaranın kapısını tümüyle kapatıp bir mezar konumuna getirmeyi teklif eder ve “*Rabbleri onların durumunu daha iyi bilir*”⁶⁶ der. Ama İmparator I. Theodosius bu teklifi kabul etmez ve mağaranın giriş bölümünün halkın ibadet edeceğii bir mabede çevrilmesini, halkın burayı ziyaret ederek onların feyiz ve bereketinden nasiplenmesini ister. Böylece mağara bir duvarla iki bölüme ayrılr: Birinci bölüme mabet yani kilise yapılır ve kayalık olan altı yontularak vaftiz yeri de hazırlanır. İkinci bölüm ise Ashab-ı Kehf için mezar konumunda bırakılır.

Ayrıca İmparator I. Theodosius, Ashab-ı Kehf'in uyandıkları günü bayram ilan etmiş ve her sene kutlanmasını karara bağlamıştır.⁶⁷ Diyarbakır-Lice'de, Ashab-ı Kehf için bu bayram yüz yillardan beri her yıl 28 Mayıs'ta kutlanmış ve hâlâ kutlanmaktadır. Bu da o günün 28 Mayıs olduğunu göstermektedir. İnşallah bundan sonra da “Uyanış Günü” olarak hep kutlanacaktır.

⁶⁶ Kehf:21

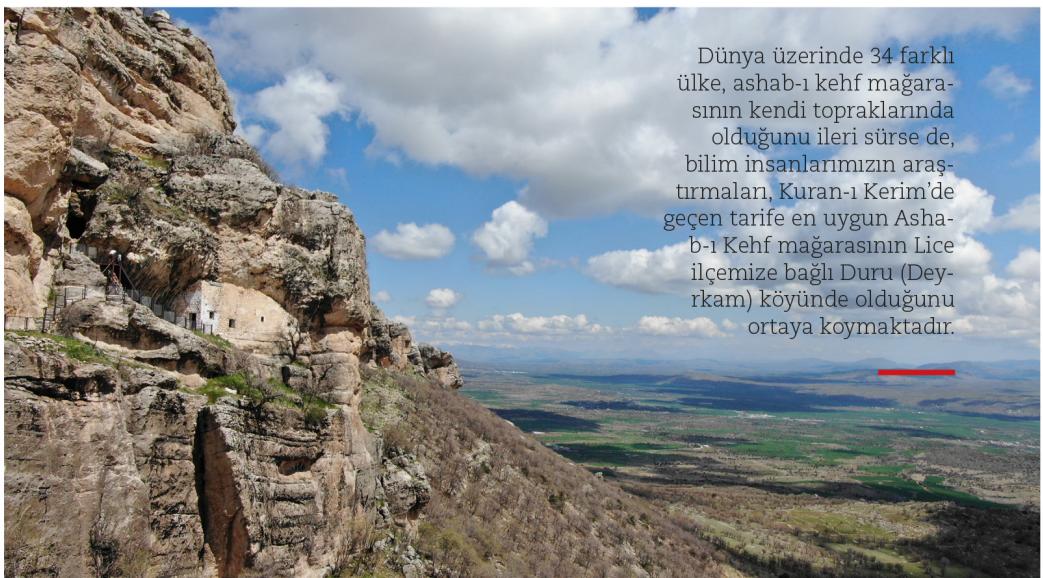
⁶⁷ Bkz. Taberi, *Cami'ü'l-Beyan*, 635/17. Nisaburi, *et-Tefsirü'l-Basit*, 574/13. Vahidi, *et-Tefsirü'l-Vasit*, 141/3. Bagavi, *Maalimü't-Tenzil*, 155/5. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Müluki ve'l-Ümem*, 153/2. İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, 328/1. Hazin, *Lübabü't-Te'vil*, 158/3. Alusi, *Ruhü'l-Maani*, 225/8.

Kur'an'da Ashab-ı Kehf olayı detaylı olarak ele alındığı için Müslümanlar da bu mağaraya çok önem vermiş, hatta Hıristiyanlardan daha fazla onları ziyaret edip, feyz ve manevi bir destek almak istemişlerdir. Ayrıca Allah dostu bu mü'minlerin yanında ibadet etmek istemiş ama giriş bölümü olan kiliseye de karışmak istememişlerdir. Ashab-ı Kehf'in mezarı konumundaki ikinci bölüme girmiş ve üzerinden yüz yollar geçmiş kemiklerinden çok az bir kalıntı ve toprak görmüşler. Mağaranın sonunda küçük bir yer ayırmış, bu kalıntıları oraya gömerek burayı mezar olarak kabul etmişler. Böylece orta yeri de mescit haline getirmişlerdir. İşte Lice'deki Ashab-ı Kehf mağarasına baktığımız zaman bunları görüyoruz.

NOT: Ameller niyetlere göredir. Ülkemizde veya başka ülkelerde bulunan diğer Ashab-ı Kehf mağaralarını da ziyaret eden her Müslüman kardeşimizin Allah (cc) ziyaretini kabul eylesin.

Bibliyografya

- Abdurrezzak**, Ebu İshak (H.211), *Tefsir*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Alusi**, Mahmud Şihabüddin (H.1270), *Ruhu'l-Maani*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Bagavi**, Ebu Muhammed Huseyin (H.610), *Maalimü't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru İhyai't-Türas'i'l-Arabi yay. Beyrut.
- Beyzavi**, Nasiruddin Abdullah (H.685), *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, Daru İhyai't-Türas'i'l-Arabi yay. Beyrut.
- Cevheri**, Ebu Nasr İsmail (H.393). *es-Sihah*, Darü'l-İlmi yay. Beyrut.
- Cırçani**, Ebubekir Abdulkahir (H.471), *Dercü'l-Dürer fi Tefsiri'l-Ayi ve's-Suver*, Mecelletü'l-Hikme yay. İngiltere.
- Ebu Suud**, Muhammed b. Muhammed (H.972), *Irşadü'l-akli's-Selim*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Firuzabadi**, Medüddin Muhammed (H.817). *el-Kamusü'l-Muhit*, er-Risale yay. Beyrut.
- Hamevi**,
- Hazin**, Alâuddin Ali (H.741), *Lübabü't-Te'vil fi Maani't-Tenzil*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- İbnü'l-Cevzi**, Cemalüddin Abdurrahman (H.597), *el-Muntazam fi Tarhi'l-Müluki ve'l-Ümem*, Daru İhyai't-Türas'i'l-Arabi yay. Beyrut.
- İbnü'l-Esir**, Ebü'l-Hasan Ali İzzüddin (H.630), *el-Kamil fi et-Tarih*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi yay. Beyrut.
- İbn Kesîr**, Ebü'l-Fida İsmail (H.774), *Tefsirü'l-Kur'anı'l-Azim*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Beyrut.
- İbn Manzur**, Muhammed Cemalüddin (H.711), *Lisanü'l-Arab*, Mektebetü's-Sevadi li't-Tevzi'. Beyrut.
- Kiyrevani**, Ebu Muhammed Mekki (H.437), *el-Hidaye ila Bülüg'i'n-Nihaye*, Mecmuetu Buhusi'l-Kitabi ve's-Sünne yay. Riyad.
- Kurtubi**, Ebu Abdillah Muhammed, (H.671) *el-Cami' li Ahkamı'l-Kur'an*, Darü'l-Kütübi'l-Misriye yay. Kahire.
- Maturidi**, Ebu Mansur Muhammed (H.333). *Te'vilatu Ehli's-Sünne*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Meragi**, Ahmed b. Mustafa (H.1371), *Tefsir*, Mustafa el-Babi mat. Yay. Misir.
- Mes'udi**, Ebü'l-Hasan Ali (H.346), *et-Tenbih ve'l-Işraf*, Daru's-Savi, Kahire.
- Mukatil**, b. Suleyman (H.150), *Tefsir*, Daru İhyai't-Türas'i'l-Arabi yay. Beyrut.
- Nesefi**, Ebü'l-berekat Abdullah (H.710). *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, Darü'l-Kelimi't-Tayyb, Beyrut.
- Ostrogorsky**, Georg, *Bizans Tarihi*, Çev: Prof. Dr. Fikret İslitan, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 2015.
- Razi**, Fahrüddin Ebü Abdillah Muhammed, (H.606) *et-Tefsirü'l-Kebir*, Daru İhyai't-Türas'i'l-Arabi yay. Beyrut.
- Se'lebi**, Ebu İshak (H.427), *el-Kesfu ve'l-beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, Daru't-Tefsir yay. Cidde.
- Semerkanî**, Ebü'l-Leys Nasir (H.373), *Bahriü'l-Ulum*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Suyuť**, Abdurrahman Celalüddin (H.911). *ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsiri bi'l-Me'sur*, Darü'l-Fikir yay. Beyrut.
- Sırbini**, Şemsüddin Muhammed el-Hatib (H.977), *es-Siracü'l-Münir*, Bulak mat. Yay. Kahire.
- Taberî**, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, (H.224-310) *Cami'ü'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Darü't-Terbiye ve't-Turas yay. Mekke.
- Vahidi**, Ebü'l-Hasan Ali (H.468), *el-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'anı'l-Mecid*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye yay. Betrut.
- Vahidi**, Ebü'l-Hasan Ali (H.468), *et-Tefsirü'l-Basit*, İmadetü'l-bahsi'l-İlmi yay. Suudi Arabistan.
- Zebidi**, Muhammed Murteza (H.1205), *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Darü'l-Hidaye yay. Beyrut.

Dünya üzerinde 34 farklı ülke, ashab-ı kehf mağarasının kendi topraklarında olduğunu ileri sürse de, bilim insanlarımızın araştırmaları, Kur'an-ı Kerim'de geçen tarife en uygun Ashab-ı Kehf mağarasının Lice ilçemize bağlı Duru (Deyrükam) köyünde olduğunu ortaya koymaktadır.

